

ELMÉLETI TANÁCSADÓ

Tőkekoncentráció és centralizáció

(Az „Imperializmus” anyagát tárgyaló konferencián merült fel a tőkekoncentráció és centralizáció fogalma tisztázásának a szükségessége).

A probléma tisztázása végett az újratermelés fogalmából kell kiindulnunk.

Közismert tény az, hogy egyetlen társadalom sem tudna fennmaradni, ha nem termelné újra és újra mindazokat az anyagi javakat — termelési és fogyasztási eszközöket egyaránt — melyekre a társadalomnak ahhoz, hogy éljen szüksége van. Marx szavaival: „...egy társadalom éppoly kevéssé szüntetheti meg a termelést, mint ahogy nem szüntetheti meg a fogyasztást”. Minthogy a termelési folyamat a társadalomban szakadatlan, a társadalomban a termékek sokaságát szakadatlan újra és újra megismétlődő folyamatban állítják elő, ezért a termelésnek ezt az állandóan ismétlődő folyamatát újratermelésnek nevezzük.

A tőkés újratermelés két módja

A tőkés újratermelés két módon mehet végbe: egyszerű és bővített módon. Egyszerű újratermelésről az esetben beszélünk, ha a tőkés a munkások által létrehozott értéktöbbletet személyesen fogyasztja el, (luxuskidásokra költi stb.) nem fekteti a termelésbe, ennek következtében az újratermelési folyamatot azonos fokon, azonos mértékben ismétli meg.

Azonban a tőkés társadalomra nem az egyszerű újratermelés a jellemző. A tőkés termelőmódnak a tőke szerves összetétele növekedése mellett bővített újratermelés felel meg, vagyis az újratermelésnek az a formája, amikor a megtermelt értéktöbbletet a tőkés nem személyes fogyasztásra használja fel, hanem egyrészt tőkésíti, befekteti nagyobb részét az állandó tőkébe — mászóval felhalmozza, idegen kifejezéssel akkumulálja — s ilyen módon a termelési folyamatot bővített méretekben, magasabb fokon ismétli meg, úgy, hogy az állandó tőkerész és a változó tőkerész közötti arány eltolódik az állandó tőke javára.

A felhalmozás tehát a tőke szerves összetételének növekedése mellett megy végbe, hiszen a gépesítésre s ezen keresztül a termelési költségek csökkentésére a kapitalista verseny kényszeríti a tőkést.

A koncentráció és centralizáció folyamata

A felhalmozás során azonban a nagyobb tőkék gyorsabban nőnek, mint a kisebbek. Ennek oka egyszerű az, hogy a nagyobb tőke a legkisebb önbizonyos téren fölényben van a kisebbekkel szemben. Jobban kihasználhatja a technikai vívmányokat, új gépeket állíthat be, előnye van bizonyos termelési költségek területén, — hiszen az épület, rakár, adminisztrációs költségei stb. nem emelkednek olyan mértékben, mint a termelés, azaz egy termékegységre e költségekből kevesebb esik. Biztosíthatja magának a legjobb beszerzési forrásokat, nagy tételeiben olcsóbban vásárolhat és végül ugyanígy fölényben van az értékesítés és hitel területén is, hiszen a nagytőkék gyakran kiépítik saját eladási szervezeteiket, tájékozottabbak a piacon és hitelt is könnyebben, kedvezőbb feltételek között kapnak, mint a kistőkék. Másik oldalát tekintve a nagyobb tőke, még a kisebb tőkékkel azonos profitárat mellett is sokkal gyorsabban halmozhat fel, mert a megtermelt értéktöbbletet személyes fogyasztásra csak kisebb hányadát veszi igénybe. Ha tehát a felhalmozás folytán a nagyobb tőkék gyorsabban nőnek mint a kisebb tőkék, világos, hogy a nagytőkék egyre nagyobb súlyú lesz a társadalmi összességben, mászóval az állandóan növekvő társadalmi összességben mind nagyobb része koncentráldódik (összpontosul), a kevésszámú nagytőkés kezén. Így a fentiek értelmében koncentráció alatt az egyéni tőke növekedését kell értenünk az értéktöbblet tőkésítése útján, miközben a társadalmi összesség is növekedik u. i. ha az egyéni tőkék nőnek, növekedik a társadalmi összesség is — de a növekedésen belül egyre nagyobb tőkék lesznek kevésszámú tőkés kezén.

Azonban a tőkék növekedésének van egy másik útja is, amikor az egyéni tőke nem a saját munkásai által termelt értéktöbblettel gyarapodik, hanem más tőkékkel való egyesülés és más tőkék elnyelése útján. A kapitalizmus spontán, vakon ható törvényei differenciálják az újratermelőket s ily módon a jobban felszerelt, alacsonyabb termelési költségekkel dolgozó tőkeerős

nagyvállalat legyőzi a versenytársait s gyakran elnyeli a csődbejutott kisebb vállalatot. Különösen a válságok ideje alatt történik meg, hogy a kevéssé ellenálló kis vagy közepes tőkék csődbejutnak és a válságok hatásának jobban ellenálló nagytőkék kezére kerülnek azáltal, hogy az utóbbiak igen alacsony áron felvásárolják az előbbieket termelőeszközeit.

Ebben az esetben a nagyobb tőke nem azáltal növekszik, hogy saját üzemi termelt új értéktöbbletet csapnak hozzá, hanem úgy, hogy a régi már meglévő, de más tőkés kezében lévő tőkét elszaporítja. Ezt a folyamatot ahol „a nagy halak megeszik a kicsinyeket”. Marx a tőkés centralizációjának (központosulásának) nevezi. A centralizációnál tehát, ellentétben a koncentrációval, az egyes tőkék akkor is nöhetnek, ha a társadalmi összesség nem növekedik. Világos, hogy ilyenkor az egyes tőkék a más tőkék elnyelésén keresztül nőnek.

A centralizáció másik eszköze a hitel „...mely — Marx szerint — kezdetben mint a felhalmozás szerves eszköze lopakodik be... de csakhamar a versenyharc új szörnyű fejezetévé lesz”, s így a kifejlesztett hitelrendszer útján a nagytőkék részvénytársaságokba kényszerítik a kistőkéseket. Ez is a legizgalmasabb egyik formája, ugyanis a részvénytársaságok belül a részvényesek egy kisebb csoportja a részvénytörzset birtokában — (a részvények 20—30 százaléka) uralkodó és irányító szerepet játszhat ebben a tőkés vállalkozási formában.

Összefoglalás

Összefoglalva az eddigieket: a tőkefelhalmozás és az azt kísérő koncentráció és centralizáció folyamatainak az eredménye az, hogy a tőkék mindegyre kevesebb kézben történő összpontosulásán keresztül nő ennek a kis csoportnak a gazdagsága, vezető szerepet gyakorolnak a gazdasági és politikai téren egyaránt. Ez az egyik oldal. Másik pedig az, hogy a kistermelők az egyenlőtlen harcban tönkremennek, a megnövekedett nagytőkék a munkások százszázalékos munkájával rendelkeznek és különböző „ludomaníós izzasztó” módszereken keresztül (Ford, Taylor stb.) még fokozottabb mértékben sajátítják ki munkájuk eredményeit. A tőke szerves összetételének állandó emelke-

dése pedig létrehozza a munkanélküliek nagy tömegét. Ez az állandóan felesleges népesség, mely a tőkés felhalmozásnak szükséges terméke, — az ipari tartaléksereg. A fentiek nyomán a tőkés fejlődés elvezet, hogy az osztályellentétet kiélezőnek a munkásosztály és a tőkésosztály között, a dolgozók és a kizsákmányolók között.

A tőkekoncentrációja és centralizációja tehát a szabad verseny a „ki-ki győz le” eredménye.

A XIX. század utolsó harmadában kibontakozó technikai fejlődés, — új acélosztási eljárások, a modern vegyipar kialakulása, meghajtógépek és nagyteljesítményű áramfejlesztők felfedezése stb. stb. — szükségesszerűen megköveteli az üzemi vegyipar kialakulását, megváltoztatja a tőkés koncentrációját is jelentő és fordítva; a tőkés koncentrációja elősegíti, lehetővé teszi a modern technika vívmányainak az alkalmazását, koncentráldódását a nagy vállalatokban. A fokozódó éles versenyben csak az a tőkés állja meg a helyét, aki képes volt átérteni a fejlettebb módszerek alkalmazására.

A monopóliumok uralma

A koncentráció és centralizáció ily módon szükségszerűen előidézte egy, vagy néhány tőkés csoport uralmát egy-egy termelési ágban. A szabadversenyt felváltotta a monopóliumok uralma és a kapitalizmus ezzel új szakaszába lépett, az imperializmusba, a kapitalizmus előd-, rothadó és haladó szakaszába.

A tőkés monopól szervezete uralkodnak valamennyi kapitalista ország gazdasági életé felett. Pl. 1929-ben az USA-ban az összes vállalatok termelésének 69 százaléka a vállalatok mintegy 5—6 százalékát kitevő monopóliumok kezén volt, s ugyanezek a monopóliumok az USA összes munkásainak 58,8 százalékát alkalmazták. A monopolszervezetek egyeduralmukat felhasználják, felnyomva az árakat, kifosztják a dolgozókat millióit, az államot kezükbe tartva fokozzák az elégedetlenné váló tömegek elnyomását és ugyanakkor a belső piac fokozódó szűkülése következtében új külső piacokat keresnek, ezért államuk agresszív politikát folytat, és ebben a szándékukban a legbarbarább eszközöktől sem riadnak vissza, mint ezt napjaink eseményei igazolják.

Dr. Nagy László

A Bolyai Intézet békebizottságának kezdeményezésére

Megindult a szegedi egyetemen a „Tanulj meg még egy műveletet” és az „Ismerd meg irodagépvedet” mozgalom

A Szegedi Tudományegyetem Bolyai Intézetének békebizottsága új kezdeményezést indított el az egyetemen. Csatlakozva a budapesti Egyetemi Hagyományok Bizottságának, Hamar Lászlóné és Keller István elvtársaknak „Tanulj meg még egy műveletet” mozgalomához, felhívta az egyetemen tanszemélyzet tagjainak figyelmét, hogy mindenki tanulja meg egy olyan gyakorlat vezetését, amelyet még nem vezetett. A Bolyai Intézet tanszemélyzetének minden tagja csatlakozott a mozgalomhoz és el is kezdtek a vállalt gyakorlat anyagának tanulmányozását a szakirodalomban, ugyanakkor bejárnak a kérdéses gyakorlatra tapasztalatokat gyűjteni. Így jövőre, amikor a hallgatók létszáma ismét emelkedik, fennakadás nélkül tudják folytatni a matematikus tanárjelöltek kiképzését. Ha valamelyik gyakorlat vezetését befejezte, vagy más fontos munkát kell elvégeznie, például a beiskolázási agitációban résztvennie, akkor sem lesz fennakadás, mert van, aki megtartja helyette a gyakorlatot. A többi intézetben a békebizottság tagok széleskörű agitációt folytatnak a mozgalomhoz való csatlakozás érdekében.

Ugyanakkor a Bolyai Intézet irodai dolgozó csatlakoztak a budapesti Textilnagykereskedelmi Vállalat főkönyvelője, Janik Gyula elvtárs által elindított „Ismerd meg irodagépvedet” mozgalomhoz, amelyről a Délmagyarország április 16-i száma már írt. Megkérték a Finom. mechanikai Javító Vállalat dolgozóit, akik az írógépek karbantartását végzik, tanítsa meg őket az írógépek szerkezetére, hogy nagyobb gond nélkül vizsgálhassanak gépekre és az előforduló kisebb hibákat kijavíthassák. A békebizottságok útján felhívta a többi intézetek irodai alkalmazottait és sokszorosítógép kezelőit, hogy ők is csatlakozzanak ehhez a mozgalomhoz.

Nemcsak a vetés, de a beadás teljesítésével is akarják ünnepelni községünk dolgozói május elsejét

A deszki dolgozó parasztkor nagy lelkesedéssel készülnek május 1-e méltó megünneplésére. Az „Előre” I. típusú szesz és a „Béke” I. típusú szesz tagjai vállalták, hogy május 1-re a többi vetésnek kívül a kukoricavetést is befejezik. Azonkívül a termelőszövetkezetek a gyapotvetést április 20-ra befejezték.

A tavaszi munkák elvégzésén kívül dolgozó parasztjaink fő feladatának tartják a beszolgáltatást. Vass Antalné és László Jánosné egész évi tojás- és baromfi-beadásukat 100 százalékban teljesítették. Továbbá

Kvintusz István, Tari Antal, Burkás Ilona, Novkov Mladen I. típusú szesz-tagok a félévi állatbeadási kötelezettségüket 300 százalékon felül teljesítették. Dolgozóik teljesítésükkel egyben megértették kormányzatunk felhívását a béke megvédése érdekében, beszolgáltatásukat túl is teljesítették, amivel példát akarnak mutatni az olvasóknak, akik még beadásuknak nem tettek eleget. Így akarnak ők is ünnepelni május elsejét, a munka ünnepét.

Korom Istvánné,

a „Viharsarok” levelezője, Deszk.

Nagy sikere volt Kecskeméten a „paprikacsipődes”-nek

A szegedi ipari tanulók dícsérettel szerepeltek a kecskeméti MTH kultúrversenyen

Ragyogó reggeli napsütés. Reggel 6 óra... Csattog az Április 4-űjének kövezele. Százharminc ipari tanuló, fiúk, lányok léptei alatt. Izgalomtól kipirult arccal menetelnek az állomás felé.

Különvonat repítette a szegedi fiatalokat Kecskemétre az országos kultúrversenyre. A megérkezés után, szíves fogadás, majd gyönyörű színpompás felvonulás, a Szovjet hősök emlékművének megkoszorúzása következett. Az élén a kecskeméti vonulatok majd sorban Szeged, Hódmezővásárhely, Makó, Csongrád, Kiskunfélegyháza, Baja ipari tanuló fiatalosága.

A verseny a Katona József színházban került bemutatásra. A boldog szocialista jövő ígérete, az új típusú ember, a művelt, jóképű, kulturált szakmunkás képe elevenedett meg a színpadon. Csupa szív, csupa lelkesedés, öntudat sugárzott, ragyogott a boldog arcokról.

Ércshangú, lelkes szavakat, öntudatos sugárzó színdarabok, pattogó mozgalmi kórusok, népdalok, hangulatos táncok váltották egymást. A sok szép szám közül is kiemelkedett a Szegedi Ipari Iskola teljesítménye. Különösen a „Paprikacsipődes” című népi játék aratott megérdemelt nagy sikert, amelynek bemutatása főként Valachi József tanárral az élén, az iskola tanári, irói munkaközösségének és Farkas Józsefnek, a Szegedi Nemzeti Színház művésze-

nek érdeme. Amikor a lüggöny felgördült, alsóvárosi parasztház udvara tárult elénk, ahol legények és lányok, de közöttük „Öreg” is „csipődik” a paprikát — de egy mást is. Különösen Mari nőt csipkedik, aki a multat képviseli a maga maradt, babonás nézeteivel. A fiatalok felvilágosítják a nőt és megmagyarázzák, miért nem kívánják vissza a „rég, szép világot”. Közben két ipari tanuló is megjelenik a csipődők között. Zézelés szabadságra jöttek haza. Nem felejtették meg el a csipődesítők sem. Beállnak a munkába, lelkesedéssel beszélnek saját munkájukról, tanulmányaikról. Közben fokozódik a hangulat és a fiatalok nótáit kezd. Nóta után meg tánc járja. Dobbannak a lábak, perdülnek a szoknyák, frissen, vígan ropják. A nagy hangulat után leszáll az est, elcsendesedik minden, s lányok, legények, öregek lendületes munkás, életvidar nap szorgosságának kipihenésére hazatérnek.

Gyönyörű volt! Így hangzott a nézők egyhangú megállapítása, de a bírálóbizottság is jutalmazásra és Budapestben való bemutatásra ajánlotta a szegedi ipari tanulók és tanáraik értékes munkáját.

Külön dícséretet kapott Börcsök Lajos, az ipari iskola kitűnő tanulója, aki maga írt színdarabot, igen jól sikerült verset és nagyon jó alakítást nyújtott a színjáték terén.

Mától megtekinthető a Leonardo da Vinci kiállítás az egyetemen

A szegedi egyetemi és főiskolai békebizottságok az Egyetemi Könyvtárral együtt Leonardo da Vinci műveiből kiállítást rendeztek. A kiállítás anyagát a népművelési minisztérium és az Országos Békatanács küldte le Szegedre, részben az Egyetemi Könyvtár dolgozói állították össze a könyvtárban meglévő

anyagból. A kiállítás megtekinthető az Egyetem kultúrtermében (Dugonics-tér 13., II. emelet) ma, csütörtökön délelőtt 10-től este 9-ig, holnap délelőtt 10-től délután 4-ig, szombaton és vasárnap délelőtt 10-től délután 5-ig, hétfőn, kedden és szerdán délelőtt 10-től este 9-ig.

Sportolók és nem sportolók számára egyaránt érdekesnek ígérkezik Gervainé indiai beszámolója Szegeden

Nemcsak Szeged sportolói, de minden dolgozó nagy érdeklődéssel várja Gervainé Farkas Gizit szegedi beszámolóját a magyar asztalitenisz bajnok-csapat indiai tapasztalatairól. Igen sok érdekes élményt szereztek odakint nemcsak sportonalkozásban, de egyéb téren is, amely feltétlenül érdekes a szegedi dolgozók számára. Gervainé pénteken érkezik Szegedre és a Városi Békebizottság rendezésében tartja meg előadását este 7 órai kezdettel a Szakszervezeti Székházban. Minden érdeklődőt szívesen látnak az előadásra, belépődíj nem lesz.

Szombaton nyílik Szegeden a „Sztálin nevével épül a világ” könyvkiállítás

A Magyar-Szovjet Társaság Szeged városi titkársága és az Állami Könyvtérjesztő Vállalat nagyszabású könyvkiállítást rendez Szegeden. A „Sztálin nevével épül a világ” című könyvkiállítás gazdag könyvanyaggal mutatja be, hogy a világ haladásáért a szovjet, élőkön a szovjet írókkal, hogyan ábrázolják a bé-

kéért, az emberiség boldogulásáért dolgozó, harcoló embereket. A kiállítás a Magyar-Szovjet Társaság Horváth Mihály-utcai kiállítási csarnokában szombaton délután 5 órakor nyílik meg Strack Sándor elvtárs, a Városi Pártbizottság munkatársának megnyitó beszédével.

A levelezők íásaikkal segítsék elő az olvasó-mozgalom fellendülését

Alig három hete tartották meg a Délmagyarország levelezőinek értekezletét. Az értekezlet hosszú időre megszabta a levelezők feladatait és felhívta a figyelmet arra is, hogy a termelési eredmények mellett kulturális téren elért eredményekkel is foglalkozniuk kell levelezőinknek.

En most arra akarom megkérni a Délmagyarország levelezőit, kísérjék figyelemmel az üzemekben, közszékhelyeken, termelőszövetkezetekben a könyvtárak munkáját és írják meg az ezen a téren elért eredményeket, természetesen a fennálló hiányosságokat is. Adják hozzá munkájukat sikeresen tudják végezni, elsősorban a levelezőknek is szorgalmas olvasóknak kell lenniük. Az üzemi, vagy a területi könyvtárakban minden teherfősség megvan erre. Helyes lenne, ha a levelezők közülnek a sajtóban, miben nyújtott segítséget a könyv a munkájukban, írjanak arról, hogy a sztahanovisták, élünkösök a napi munkájuk mellett olvasnak-e és mit tesznek annak ér-

dekében, hogy a könyvek a dolgozók széles rétegeihez eljussanak?

Kísérjék figyelemmel a könyvtáros munkáját is. Március hónapban megyénk területén 71 könyvtáros végeztet 6 napos könyvtáros tanfolyamot. Ezek az elvtársak megfogadták, hogy hazatérve munkahelyükön fellendítik az olvasómozgalmat. A levelező elvtársak nézzék meg a tanfolyamot végzett könyvtárosok munkáját, mennyire használják fel gyakorlati munkájukban az iskolán tanultakat.

A szocializmus építése megkívánja, hogy a dolgozók politikai, szakmai, kulturális színvonalát is növelje magasabbra emeljék, hiszen ez döntően elősegíti a maradéktalan teljesítést. A dolgozók művelődésének egyik fontos eszköze a könyv. Ezért kérem a levelező elvtársakat, foglalkozzanak ezzel a kérdéssel is munkahelyükön. Írják meg ezen a területen szerzett tapasztalataikat.

Stermeczki Kálmán

Szegedi Körzeti Könyvtár vezető